

Sponsored by friends of David Wachs ז"ל in his memory
לעי"נ דוד בן מרדכי שמואל ז"ל

במדבר פרק כב

(כא) וַיִּקַּם בַּלְעָם בְּפִקֹּר וַיַּחְבֵּשׁ אֶת אֲתוֹנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב : (כב) וַיַּחַר אֶף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מִלֵּאָדָּה יִקְוֶה בְּדֶרֶךְ לְשָׁטוֹן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל אֲתוֹנוֹ וְשֵׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ : (כג) וַתִּרְאֵהוּ הָאֱתוֹן אֶת מִלְּאָדָּה יִקְוֶה נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שְׁלֹפָה בִּידּוֹ וַתִּטּ הָאֱתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בְּשִׂדְהָ וַיֵּדַע בַּלְעָם אֶת הָאֱתוֹן לְהַטְתָּהּ הַדֶּרֶךְ : (כד) וַיַּעֲמֵד מִלֵּאָדָּה יִקְוֶה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גֶּדֶר מִזֶּה וּגְדֵר מִזֶּה : (כה) וַתִּרְאֵהוּ הָאֱתוֹן אֶת מִלְּאָדָּה יִקְוֶה וַתִּלְחֹץ אֶל הַקִּיר וַתִּלְחֹץ אֶת רִגְלֵי בַלְעָם אֶל הַקִּיר וַיִּסָּף לְהַפְתָּהּ : (כו) וַיִּוָּסֵף מִלֵּאָדָּה יִקְוֶה עֲבֹר וַיַּעֲמֵד בְּמִקּוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ לְנִטּוֹת יְמִין וַשְּׂמֹאל : (כז) וַתִּרְאֵהוּ הָאֱתוֹן אֶת מִלְּאָדָּה יִקְוֶה וַתִּרְבֹּץ תַּחַת בַּלְעָם וַיַּחַר אֶף בַּלְעָם וַיֵּדַע אֶת הָאֱתוֹן בְּמִקְלָהּ : (כח) וַיִּפְתַּח יִקְוֶה אֶת פִּי הָאֱתוֹן וַתֹּאמֶר לְבַלְעָם מָה עֲשִׂיתִי לָךְ כִּי הִפְתִּיתִי זֶה שְׁלֵשׁ רְגָלַיִם : (כט) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם לְאֱתוֹן כִּי הִתְעַלְלִית בִּי לוֹ יֵשׁ חָרֵב בְּיָדִי כִּי עָתָה הִרְגִיתִיךָ : (ל) וַתֹּאמֶר הָאֱתוֹן אֶל בַּלְעָם הֲלוֹא אֲנֹכִי אֲתִנְךָ אֲשֶׁר רִכַּבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֲהִסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא : (לא) וַיִּגַּל יִקְוֶה אֶת עֵינָיו בַּלְעָם וַיִּרְאֵהוּ אֶת מִלְּאָדָּה יִקְוֶה נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שְׁלֹפָה בִּידּוֹ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאֲפִיו : (לב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִלְּאָדָּה יִקְוֶה עַל מָה הִפְתִּיתָ אֶת אֲתִנְךָ זֶה שְׁלוֹשׁ רְגָלַיִם הִנֵּה אֲנֹכִי יִצְאָתִי לְשָׁטוֹן כִּי יִרְט הַדֶּרֶךְ לְנִגְדִי : (לג) וַתִּרְאֵהוּ הָאֱתוֹן וַתִּטּ לְפָנָיו זֶה שְׁלֵשׁ רְגָלַיִם אוֹלֵי נְטָתָה מִפָּנָיו כִּי עָתָה גַם אֲתַכָּה הִרְגִיתִי וְאוֹתָהּ הִחַיִּיתִי : (לד) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל מִלְּאָדָּה יִקְוֶה חֲסָאתִי כִּי לֹא יַדְעִיתִי כִּי אֲתָה נֹצֵב לְקִרְאָתִי בְּדֶרֶךְ וְעָתָה אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אֲשׁוּבָה לִי : (לה) וַיֹּאמֶר מִלְּאָדָּה יִקְוֶה אֶל בַּלְעָם לָךְ עִם הָאֲנָשִׁים וְאַפְסֵה אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָדְבַר אֵלֶיךָ אֲתוֹ תִּדְבַר וַיֵּלֶךְ בַּלְעָם עִם שָׂרֵי בְלָק :

רש"י

(כא) **ויחבש את אתנו** - מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה, שחבש הוא בעצמו. אמר הקדוש ברוך הוא רשע כבר קדמך אברהם אביהם, שנאמר (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו: **עם שרי מואב** - לבו כלבם שוה: (כב) **כי הולך הוא** - ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך: **לשטן לו** - מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא, שלא יחטא ויאבד: **ושני נערי עמו** - מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יולך עמו שני אנשים לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה: (כג) **ותרא האתון** - והוא לא ראה, שנתן הקדוש ברוך הוא רשות לבהמה לראות יותר מן האדם, שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין: **וחרבו שלופה בידו** - אמר רשע זה הניח כלי אומנותו, שכלי זיינן של אומות העולם בחרב, והוא בא עליהם בפיו, שהוא אומנות שלהם, אף אני אתפוש את שלו ואבוא עליו באומנותו. וכן היה סופו (במדבר לא, ח) ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב: (כד) **במשעול** - כתרגומו בשביל. וכן (מ"א כ, י) אם ישפוק עפר שומרון לשעלים. עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלכות, וכן (ישעיה מ, יב) מי מדד בשעלו מים, ברגליו ובהלכות: גדר מזה וגדר מזה - סתם גדר של אבנים הוא: (כה) **ותלחץ** - היא עצמה: **ותלחץ** - את אחרים את רגל בלעם: (כו) **ויוסף מלאך ה' עבדו** - לעבור עוד לפניו להלוך להיות לפניו במקום אחר, כמו (בראשית לג, ג) והוא עבר לפניו. ומדרש אגדה יש בתנחומא מה ראה לעמוד בשלשה מקומות, סימני אבות הראהו: (כז) **זה שלש רגלים** - רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה: (כט) **התעללת** - כתרגומו לשון גנאי ובזיון: **לו יש חרב בידי** - גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים, זה הולך להרוג אומה שלמה בפיו, ולאתון זו צריך לכלי זיין:

(ל) **ההסכן הסכנתי** - כתרגומו, וכן (איוב כב, ב) הלאל יסכן גבר. ורבותינו דרשו מקרא זה בגמרא אמרו ליה, מאי טעמא לא רכבת אסוסיא. אמר להון ברטיבא שדאי ליה וכו', כדאיתא במסכת עבודה זרה (ד ב): (לב) **כי ירט הדרך לנגדי** - רבותינו חכמי המשנה דרשוהו (שבת קה א) נוטריקון יראה ראתה, נטתה, בשביל שהדרך לנגדי, כלומר לקנאתי ולהקניטני. ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי לשון רטט, כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומיהר הדרך שהוא לכעסי ולהמראתי. ומקרא קצר הוא, כמו (ש"ב יג, לט) ותכל דוד. לישנא אחרינא ירט לשון רצון, וכן (איוב טז, יא) ועל ידי רשעים ירטני, מפיס ומנחם אותי על ידי רשעים, שאינן אלא מקניטים: (לג) **אולי נטתה** - כמו לולא, פעמים שאולי משמש בלשון לולא: **גם אתכה הרגתי** - הרי זה מקרא מסורס, והוא כמו גם הרגתי אותך, כלומר לא העכבה בלבד קראתך על ידי, כי גם ההריגה: **ואותה החייתי** - ועתה מפני שדברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה, כמו שכתוב (פסוק ל) ויאמר לא. על כן הרגתיה, שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב, שחס המקום על כבוד הבריות, וכן (ויקרא כ, טו - טז) ואת הבהמה תהרוגו, וכן (שם) והרגת את האשה ואת הבהמה: (לד) **כי לא ידעתי** - גם זה גנותו, ועל כרחו הודה, שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון, ופיו העיד לא ידעתי: **אם רע בעיניך אשובה לי** - להתריס נגד המקום היא תשובה זו. אמר לו הוא בעצמו צוני ללכת, ואתה מלאך מבטל את דבריו, למוד הוא בכך, שאומר דבר ומלאך מחזירו, אמר לאברהם (בראשית כב, ב) קח נא את בנד וגוי, ועיי' מלאך בטל את דברו, אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: (לה) **לך עם האנשים** - בדרך שאדם רוצה לילך בה, מוליכין אותו. לך עם האנשים, כי חלקך עמהם וסופך להאבד מן העולם: **ואפס** - על כרחך את הדבר אשר אדבר וגוי: **עם שרי בלק** - שמח לקללם כמותם:

בראשית פרק ג

(א) והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יקוק אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן: (ב) ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן לאכל: (ג) ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו: (ד) ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתו: (ה) כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפחחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: (ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאונה הוא לעינים ונחמד העץ להשפיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: (ז) ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאונה ויעשו להם חגרת: ...

(ד) ויאמר יקוק אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך: (טו) ואיבה אשית בידך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישפך ראש ואתה תשופנו עקב:

רש"י
(א) והנחש היה ערום - מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך (פסוק כא) ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. אלא למדך מאיזו עילה קפץ הנחש עליהם, ראה אותם ערומים ועוסקים בתשמיש לעין כל ונתאוה לה: **ערום מכל** - לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו, ערום מכל, ארור מכל: **אף כי אמר וגוי** - שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגוי - ואף על פי שראה אותם אוכלים משאר פירות, הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ: (ג) **ולא תגעו בו** - הוסיפה על הצווי, לפיכך באה לידי גרעון, הוא שנאמר (משלי לו) אל תוסף על דבריו: (ד) **לא מות תמתו** - דחפה עד שנגעה בו, אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה: (ה) **כי יודע** - כל אומן שונא את בני אומנתו, מן העץ אכל וברא את העולם: **והייתם כאלהים** - יוצרי עולמות: (ו) **ותרא האשה** - ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו: **כי טוב העץ** - להיות כאלהים: **וכי תאונה הוא לעינים** - כמו שאמר לה ונפחחו עיניכם: **ונחמד להשכיל** - כמו

שאמר לה יודעי טוב ורע: **ותתן גם לאישה עמה** - שלא תמות היא ויחיה הוא, וישא אשה אחרת: **גם** - לרבות כל בהמה וחיה: (ז) **ותפקחנה עיני שניהם** - לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש, וסוף המקרא מוכיח: **וידעו כי ערומים הם** - אף הסומא יודע כשהוא ערום, אלא מהו וידעו כי עירומים הם, מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה: **עלה תאנה** - הוא העץ שאכלו ממנו, בדבר שנתקלקלו בו נתקנו, אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם. ומפני מה לא נתפרסם העץ, שאין הקדוש ברוך הוא חפץ להונות בריה, שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו. מדרש רבי תנחומא (וירא יד): ... (יד) **כי עשית זאת** - מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית, שאילו שאלו למה עשית זאת, היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: **מכל הבהמה ומכל חית השדה** - אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן, העמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורות (דף ח א) ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים: **על גחונך תלך** - רגלים היו לו ונקצצו: (טו) **ואיבה אשית** - אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא את חוה, ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן, לפיכך ואיבה אשית: **ישופך** - יכתתך, כמו (דברים ט כא) ואכות אותו, ותרגומו ושפית יתיה: **ואתה תשופנו עקב** - לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו, ואף משם תמיתנו. ולשון תשופנו כמו (ישעיה מ כד) נשף בהם, כשהנחש בא לנשוד הוא נושף כמין שריקה, ולפי שהלשון נופל על הלשון כתב לשון נשיפה בשניהם:

Balaam and the Angel (detail), Nuremberg Chronicle (1493)